

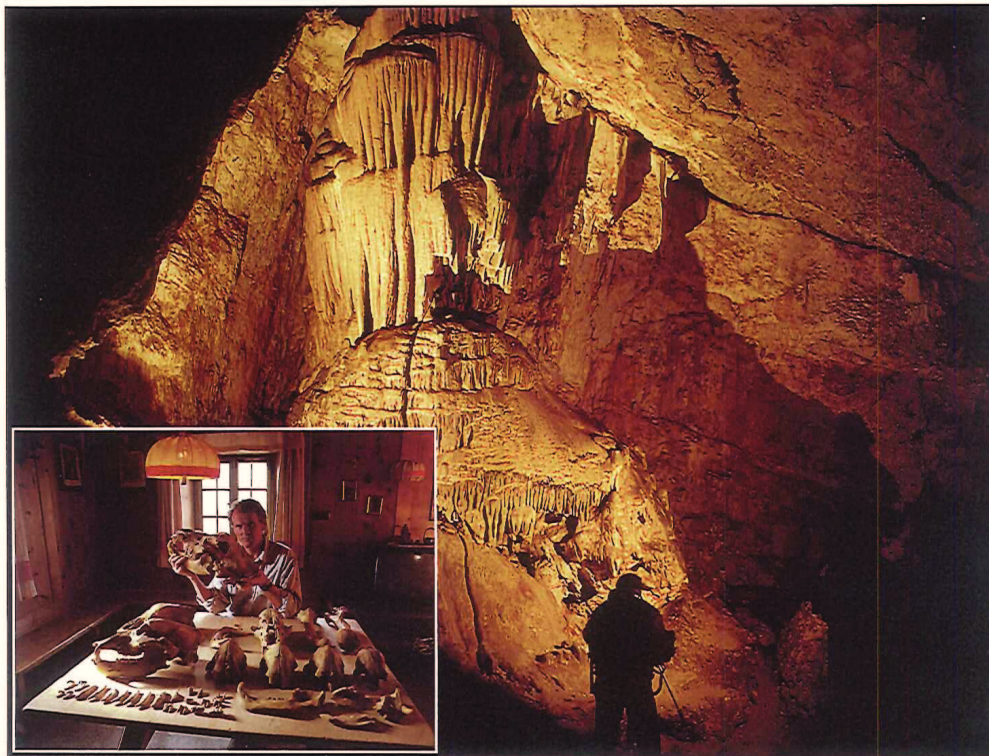
Calënder 2001

*momënc' tla storia de
nosta valada*

Cassa Raiffeisen Val Badia

www.cassaraiffeisenvalbadia.it

LES LAÛRS DE CONTURINES

Ai 23 de setëmber dl 1987 rovâ Willy Costamoling da Corvara tl ander de Conturines y insciö inçe pro n gran müdl de osc dla laûrs di andri, na sort bele dadî morta fora.

La noela dla scoverta é gnüda tuta sö dai massmedia y dal monn scientific scioche na gran sensaziun, ciotiche an n'â mai ciãmò ciãfè fostüs de laûrs a 2800 m d'altëza. Sce les laûrs podô laôta survivre te n teritore al dëdaincö tan dejolè, ôl dî che la contrada ciarâ te chël tëmپ ciãmò fora döt atramënter. D'isté rodâ chisc tiërs a se chirî val' da mangé, y d'invern se ritirâi tl ander, olache la temperatöra ne rovâ gnanca tratan la ria sajun sot a 0 degrês, y tomâ te n sonn da d'invern.

Tl ander de Conturines éi porater inçe da ciãfè de beles formaziuns de toghe, che à inçe descedè n gran interès.

Jenà

2001

LÖN	1	Nanü: S. Maria uma de Chël Bei Dî	☞
MERT	2	S. Basile	☞ ☞
MERC	3	S. Genofefa	☞
JÖB	4	S. Hermes	☞
VËN	5	S. Amelia	☞
SAB	6	Casper, Marciun, Baldessè	☞
DOM	7	S. Valentin	☞ ☞
LÖN	8	S. Severin	☞ ☞
MERT	9	S. Julian	☞ ☞ ☞
MERC	10	S. Gregore X	☞ ☞
JÖB	11	S. Paolin d'Acuileia	☞ ☞
VËN	12	S. Hilda	☞ ☞
SAB	13	S. Ilare	☞ ☞
DOM	14	S. Felize da Nola	☞ ☞
LÖN	15	S. Romede	☞ ☞
MERT	16	S. Marzelin	☞ ☞ ☞
MERC	17	S. Antone dai Tiers	☞ ☞
JÖB	18	S. Prisca	☞ ☞
VËN	19	S. Mario	☞ ☞
SAB	20	S. Bostian	☞ ☞
DOM	21	S. Agnes	☞ ☞
LÖN	22	S. Vínzënz	☞ ☞
MERT	23	S. Emerenziana	☞ ☞
MERC	24	S. Francësch de Sales	☞ ☞ ☞
JÖB	25	S. Wolfram	☞ ☞
VËN	26	SS. Timoteo y Tito	☞ ☞
SAB	27	S. Angela Merici	☞ ☞
DOM	28	S. Tomësc d'Acuin	☞ ☞
LÖN	29	Beât Ojöp Frëinademetz	☞ ☞
MERT	30	S. Martina	☞ ☞
MERC	31	S. Jan Bosco	☞ ☞ ☞

BZ Souvelta Welta

Forà

2001

JÖB	1	S. Brighita	☾
VËN	2	S. Maria dles Ciandères	☾
SAB	3	S. Blaje	☾
DOM	4	S. Veronica	☾
LÖN	5	SS. Ingenuin y Albuin	☾
MERT	6	S. Dorotea	☾
MERC	7	S. Richard	☾
JÖB	8	S. Iarone	☾
VËN	9	S. Apollonia	☾
SAB	10	S. Scolastica	☾
DOM	11	S. Maria da Lourdes	☾
LÖN	12	S. Gregöre II	☾
MERT	13	S. Adolf	☾
MERC	14	S. Valentin da Terni	☾
JÖB	15	S. Siegfrid	☾
VËN	16	S. Iuliana	☾
SAB	17	I 7 Fondadus di Servìc	☾
DOM	18	S. Sciemun	☾
LÖN	19	S. Irmgard	☾
MERT	20	S. Eleutere	☾
MERC	21	Pire Damiani	☾
JÖB	22	S. Margherita da Cortona	☾
VËN	23	S. Policarp <i>930 Vich</i>	☾
SAB	24	S. Ida	☾
DOM	25	S. Valburga	☾
LÖN	26	S. Metilda	☾
MERT	27	S. Gabriel	☾
MERC	28	Capiun	☾

FOSTÜS DLA PORSONA TL'ETÉ DL BROM

L'insediament de Sotciastel é un di püç tl raiun dolomitich y çina sëgn le sù tla Val Badia, olache al é gnü ciafè reperc dl eté dl Brom (1700-850 dan G. Cr.). Les massaries y i ogec ciafà testimonièia che la porsona viô y laorâ chilò tartan döt l'ann. Danter le material archeologich gnü a lôm él da nominé: resc de patüc de ceramica, pëisc da torà, ogec enigmatic, formes da corè massaries, ogec funzionai y da decoraziun d'os y de brom, massaries da laür. Le material de escavaziun desmostra inçe che i abitané dl insediament de Sotciastel â na certa ativité tl agricoltoira (de plü sorts de blâ) y tl zidlamënt de bestiam (bîsces, çioures, porci y armënc).

LA COLONISAZIUN INTENSIVA (950-1250)

Tl 1027 ti à l'imperadù Konrad II. scinché al vësko da Porsenù les contees dl Isarch y dl Inn. Cun chësc documënt gnòle metù sò le Prinzipat de Porsenù che tolò incè ite la pert vest dla Val Badia. Por defëne sù raiuns, à le vësko lascè fà sò ciastì sò confins, danter chisc incè le Ciastel de Tor. I teritors dal'atra pert dla valada è sotmetùs al convënt dles monies beneditines de Ciastel Badia, da chël che la Val Badia à ciafè so inom. Dò che i vëscui y i convënc è gnüs patruns de de gragn raiuns, ài döt l'interès da implantè "lüsç" nüs dlunch olache al è meso, por ciafè dai paur s patüç da mangé y trà ite cutes. Danter le 950 - 1250 àn porchël realisé tl Tirol la colonisaziun intensiva (Landesausbau), chël ó dì che an ciarà de sfruté vigni tòch de grunt che se lascià coltivé. Deache ti plü bi posc èl bele les viles, gnòl ségn adorè le sistem de lüch singul. Inultima àn incè fat sò lüsç a de gran altèzes, olache al è de bunes pastöres por i tiers y an abinà adòm fëgn assà por ojure i tiers tratan l'invern. Ara se trata di mesc de ciajara, che se cruzià mà dl zidlamënt de armënc ("armentares") o de bîsces ("fodares").

Merz

2001

JÖB	1	S. Albin	✶
VËN	2	S. Carl	✶
SAB	3	S. Cunigunda	✶ ✶
DOM	4	S. Lucio (1. Domënia de Carsëma)	✶ ✶
LÖN	5	S. Oliva	✶ ✶
MERT	6	S. Fridolin	✶ ✶
MERC	7	SS. Perpetua y Felizita	✶ ✶
JÖB	8	Jan de Dì	✶ ✶
VËN	9	S. Franzisca da Roma	✶ ✶
SAB	10	S. Emilian	✶ ✶
DOM	11	S. Teresina Redi (2. Domënia de Carsëma)	✶ ✶
LÖN	12	S. Max	✶ ✶
MERT	13	S. Rosina	✶ ✶
MERC	14	S. Metilda <i>despusch 16¹⁵</i>	✶ ✶
JÖB	15	S. Clemens M. H.	✶ ✶
VËN	16	S. Heribert <i>present. Gschlueg 1700</i>	✶ ✶
SAB	17	S. Patrizze	✶ ✶
DOM	18	S. Eduard (3. Domënia de Carsëma)	✶ ✶
LÖN	19	S. Ojöp	✶ ✶
MERT	20	S. Irmgard Emparedëssa <i>erico 10</i>	✶ ✶
MERC	21	S. Christian da Köln <i>erico 10</i>	✶ ✶
JÖB	22	S. Lea <i>complet 11¹⁰</i>	✶ ✶
VËN	23	S. Turibe	✶ ✶
SAB	24	S. Caterina	✶ ✶
DOM	25	S. Maria de Merz (4. Domënia de Carsëma)	✶ ✶
LÖN	26	S. Liudger	✶ ✶
MERT	27	SS. Haimo y Beät Forwin	✶ ✶
MERC	28	S. Guntram <i>Merz</i>	✶ ✶
JÖB	29	S. Helmut	✶ ✶
VËN	30	S. Gherin	✶ ✶
SAB	31	S. Cornelia	✶ ✶

I CIÀSTI Y LES CIASES NOBLES

An ne sa nia avisa da di canche i pröms ciasti é gnüs fac sö tla Val Badia. Por éiche reverda la strotöra architetonica se lascia i plü vedli datè zeruch al 1100-1200. Ara se tratà dantadöt de sèntes di aministradus dl vëscyo y di convënc, inlaöta patruns dla valada. Tl 1600 à i ciasti albü n ultim momënt de splendor. Dedò ài tres plü y plü pordü sia importanza, éina che ai é gnüs lascià da na pert. Ala fin ési feter düc jüs en rovina, éidiche ai é por na gran pert rovà tles mans de porsones che n'â nia plü le möt dai mantignì y dortoré sö. Fòra de chisc maius ciasti êl incé éiamò de pici ciasti privaç, residënzes fortificades de nobli y éivaliers.

Aurì

2001

DOM	1	S. Hugo (5. Domènia de Carsèma)	☾ ☼
LÖN	2	S. Francësch	☼
MERT	3	S. Richard	☼
MERC	4	S. Isidoro	☼
JÖB	5	S. Creszènzia	☼
VËN	6	S. Pire	☼
SAB	7	Jan de la Salle	☼
DOM	8	S. Walter (Domènia dl Ori)	☼ ☼
LÖN	9	Maria Cleofe	☼
MERT	10	S. Engelbert	☼
MERC	11	S. Stanislao <i>pres. Gram.</i>	☼
JÖB	12	S. Zenone	☼
VËN	13	Vëndres Sanc	☼
SAB	14	Sabeda Santa	☼
DOM	15	Pasca	☼ ☼
LÖN	16	Lönesc de Pasca	☼
MERT	17	S. Anicet	☼
MERC	18	S. Apolöne	☼
JÖB	19	S. Ermogene	☼
VËN	20	S. Flavio	☼
SAB	21	S. Anselm	☼
DOM	22	S. Helmut	☼
LÖN	23	S. Adalbert	☼ ☼
MERT	24	S. Fidelis	☼
MERC	25	S. Merch Evangelist	☼
JÖB	26	S. Maria dal Bun Consèi	☼
VËN	27	S. Pire Canise	☼
SAB	28	S. Pire Chanel	☼
DOM	29	S. Caterina da Siena	☼
LÖN	30	S. Pio V	☼ ☼

LA CRISTIANISAZIUN Y LES PRÖMES DLIJES

Al vëgn aratè che la cristianisaziun dles valades ladines ais metü man tratan la dominaziun romana (dal 15 do G. Cr. inant). I pröms miscionars gnò da Acuileia (Friul). Incé le vescovat de Jeunn, nasciü tì cuint secul, è tì mëteman dependënt da Acuileia. An mina che la Val Badia sides gnüda cristianisada da Jeunn infora. Sciöche la dlijia de Jeunn é nasciüda sön n tëmpl pagan, insciö é bunamënter incé les prömes capeles tla Val Badia gnüdes costruides sön posc de cult da denant. Les dlijies dles "plis" vëgn conscidrades les plü vedles. Tla Val Badia cialfunse la dlijia uma a La Pli de Mareo (nominada te n document dl ann 1214). D'atres dlijies èl bele a San Martin tì 1260, a Al Plan tì 1293, a Badia tì 1296, a Corvara y Rina tì 1347, a Lungiarü tì 1371. Bunamënter èl bele incé na dlijia a La Val, mo ara vëgn impormò nominada tì 1382.

Mà

2001

MERT	1	S. Ojöp Laurant	☩
MERC	2	S. Atanése	☩
JÖB	3	SS. Filip y Iaco	☩
VËN	4	S. Florian	☩
SAB	5	S. Godehard	☩
DOM	6	S. Antonia	☩
LÖN	7	S. Helga	☩ ☩
MERT	8	S. Iduberga	☩
MERC	9	S. Beät	☩
JÖB	10	S. Gordian	☩
VËN	11	S. Gangolf	☩
SAB	12	S. Pancraz	☩
DOM	13	S. Imelda	☩
LÖN	14	S. Matì	☩
MERT	15	S. Torquato	☩ ☩
MERC	16	S. Jan de Nèpomuch <i>Vercelli</i>	☩
JÖB	17	S. Pascal Baylon <i>Bolsen</i>	☩
VËN	18	S. Jan I	☩
SAB	19	S. Zelestin V	☩
DOM	20	S. Bernhard	☩
LÖN	21	S. Hermann	☩
MERT	22	S. Rita	☩
MERC	23	S. Jan Dejidere	☩ ☩
JÖB	24	S. Maria dal Aiüt	☩
VËN	25	S. Urban	☩
SAB	26	S. Filip Neri	☩
DOM	27	S. Gustin	☩
LÖN	28	S. Milio	☩
MERT	29	S. Massimin	☩ ☩
MERC	30	S. Ferdinand	☩
JÖB	31	S. Petronila	☩

LES SCORES

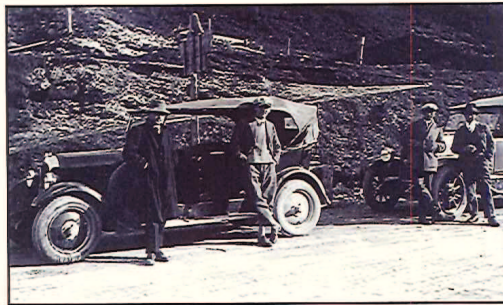
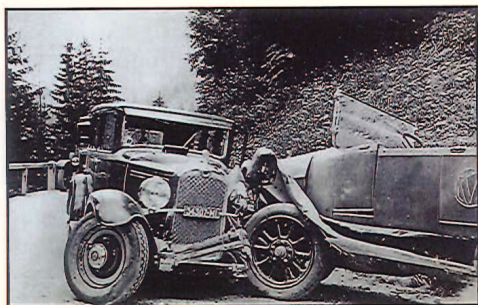
Tl 1774 à l'imperadëssa Maria Teresia d'Austria decretè por düc i mituns dai 6 ai 12 agn na scora d'oblianza. Impröma èl i proi che insegnà i mituns y les classes de scora è metüdes jö tles colonies. Impormò ti ultimi agn dl Otcënt y ti pröms agn dl 1900 èl spo ti paüsc dla valada man man gnü fat sö fabricacé aposta por les scores.

Da recordè tla storia dla scora de nosta valada é le strit danter i promoturs dl insegnamënt tl lingaz talian da öna na pert y chi che sostegnì l'insegnamënt por todësch dal'atra pert (Enneberger Schulstreit) tla secunda pert dl 1800. Por la chestiun ân ala fin ciafè n compromis che jô bun por trames les pertes. Te süa storia à spo la scora ladina dagnora sintü - can plü, can manco - i influisc di rejims al podëi. Insciö à sides le fascism co incè le sozialism nazional lascè tla scora ladina na mercia sterscia y tlera. Cina incö s'è la scora ladina svilupé inant bun y ara é al'altëza da afrontè i bojëgns y les ghiranzes nezesciars por inserì i scolars tles realtës desvalies.

Jügn

2001

VÈN	1	S. Iustin	☞
SAB	2	S. Armin	☞
DOM	3	Pasca de Má	☞
LÒN	4	Lönesc de Pasca de Má	☞
MERT	5	S. Bonifaze	☞
MERC	6	S. Norbert	☞
JÒB	7	S. Sabiniano	☞
VÈN	8	S. Medardo	☞
SAB	9	S. Felizian	☞
DOM	10	Beät Heinrich da Balsan	☞
LÒN	11	S. Barnaba	☞
MERT	12	S. Liun III	☞
MERC	13	S. Antone da Padua	☞
JÒB	14	S. Hartwig	☞
VÈN	15	S. Vi	☞
SAB	16	S. Beno	☞
DOM	17	Les Antlès	☞
LÒN	18	SS. Merch y Marzelin	☞
MERT	19	S. Romuald	☞
MERC	20	S. Florënzia	☞
JÒB	21	S. Luigi	☞
VÈN	22	S. Paulin	☞
SAB	23	S. Edeltraud	☞
DOM	24	S. Jan Batista	☞
LÒN	25	S. Eleonora	☞
MERT	26	SS. Jan y Paul	☞
MERC	27	S. Ema	☞
JÒB	28	S. Ireneo	☞
VÈN	29	SS. Pire y Paul	☞
SAB	30	S. Oto	☞

VIABILITÉ Y COMUNICAZIUN

Čina tla secunda pert dl 19. secul â la Val Badia mâ püch contat cun le monn foradecà. Chësc é danterater da reportè zoruch a süa posiziun geografica valgamia isolada, mo ince al fat che al manciâ na dêrta strada ite por la valada.

Denant che al gniss daorì ti agn dô le 1870 i pröms ofizi postai, gnò les püces lëtres y val poch portâ ite y fora por la val dai "trogheri", che ti condejô ala jënt cun sü cestuns y sü čiars vigni tant val alimënc, medejines y còsses nezesciars por la vita da vignidè. Impormò tl 1892 êl gnü daorì la strada nöia ite por la Val Badia y bele l'ann dô à metü man da funzioné n sorvisc regolar dla posta cun le trasport de porsones. Chësc ti ogâ dantadöt ai pröms turisc che â intratan descori les belëzes naturales de nosta val. Le iade cun la gücia dla posta dorâ laota da San Laorënz a Corvara dales 7 da doman čina les 4 domisdé. La gücia dla posta à gratonè čina tl 1922, canche al é spo jü en funziun le sorvisc cun le pröm auto dla posta dla sozieté Kostner-Videsott.

Messè

2001

DOM	1	S. Dietrich	☾
LÖN	2	S. Martinian	☾
MERT	3	S. Tomësc	☾
MERC	4	S. Duri	☾
JÖB	5	S. Antone Maria Zacaria	☾ ☽
VËN	6	S. Maria Goretti	☾
SAB	7	S. Edelburga	☾
DOM	8	S. Elisabeta	☾
LÖN	9	S. Veronica Giuliani	☾
MERT	10	S. Erich	☾
MERC	11	S. Benedet	☾
JÖB	12	SS. Ermagora y Fortunat	☾
VËN	13	SS. Heinrich y Cunigunda	☾ ☽
SAB	14	S. Camil	☾
DOM	15	S. Bonaventura	☾
LÖN	16	S. Maria dal Carmel	☾
MERT	17	S. Alejo	☾ ☽ <i>Tropp</i>
MERC	18	S. Arnold	☾ ☽
JÖB	19	SS. Iüsta y Rufina	☾ ☽
VËN	20	S. Margarita d'Antiochia	☾ ☽ ☽
SAB	21	S. Laurënz da Brindisi	☾ ☽
DOM	22	S. Maria Madalena	☾ ☽
LÖN	23	S. Brighita dla Svezia	☾ ☽
MERT	24	S. Cristina	☾ ☽ <i>Tropp</i>
MERC	25	S. Iaco Apostul	☾ ☽ <i>Luigi Ki</i>
JÖB	26	SS. Iachin y Ana	☾ ☽
VËN	27	S. Lucan	☾ ☽ ☽
SAB	28	S. Inozënz	☾ ☽
DOM	29	S. Marta	☾ ☽
LÖN	30	S. Faustin	☾ ☽
MERT	31	S. Inaze da Loiola	☾ ☽

Cassa Raiffeisen Val Badia

www.cassaraiiffeisenvalbadia.it

TRADIZIUNS Y USANZES

La vita di abitané de nosta valada é dagnora stada rica de tradiziun y usanzas, che ti dô fora por dôt l'ann n pü' de corù y saù ala vita di paurs da munt plëna de laür, fadia y fistidi. Les tradiziuns y usanzas, che é gnüdes tramanades da generaziun a generaziun, tacâ gonot adôm cun na festa religiosa, sciöch Santa Guania, Pasca, Santa Maria dal Ciüf, Gnissant, la segra de païsc o cun avenimënc n pü' particulars, sciöch le gnü da munt, le rovë da sié, sojorë, gramorë o forlë y incé les nozes. Deache chëstes ê les uniches ocajiuns por se deverti y s'la lascë jì buna, s'inconfortân bele dî danfora, s'arjgnâ ca cun ligrëza y canche ara ê tan inant savôn incé da se gode dër sot chisc püc momënc de alegria en compagnia.

Aóst

2001

MERC	1	S. Alfonso Maria de Liguori	☾
JÖB	2	S. Eusebio	☾
VËN	3	S. Lidia	☾
SAB	4	S. Jan Maria Vianney	☾ ☽
DOM	5	S. Maria dala Nëi	☽
LÖN	6	Transfiguraziun dl Signur	☽
MERT	7	S. Sist II	☽
MERC	8	S. Domëne	☽
JÖB	9	S. Roman	☾
VËN	10	S. Laurënz	☾
SAB	11	S. Clara	☽
DOM	12	S. Ercolana	☽ ☾
LÖN	13	S. Ciascian	☽
MERT	14	S. Maximilian Kolbe	☽
MERC	15	S. Maria dal Ciüf	☽
JÖB	16	S. Alfred	☽
VËN	17	S. Iazint	☽
SAB	18	S. Elena	☽
DOM	19	S. Jan Eudes	☽ ☾
LÖN	20	S. Bernert	☽
MERT	21	S. Pio X	☽
MERC	22	S. Maria Regina	☽
JÖB	23	S. Rosa da Lima	☽
VËN	24	S. Berto	☽
SAB	25	S. Sënese	☽ ☾
DOM	26	S. Margareta da Faenza	☽
LÖN	27	S. Monica	☽
MERT	28	S. Gustin	☽
MERC	29	S. Sabina	☾
JÖB	30	S. Armando	☾
VËN	31	S. Raimund	☽

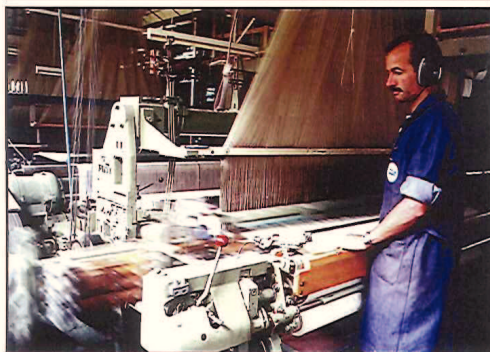
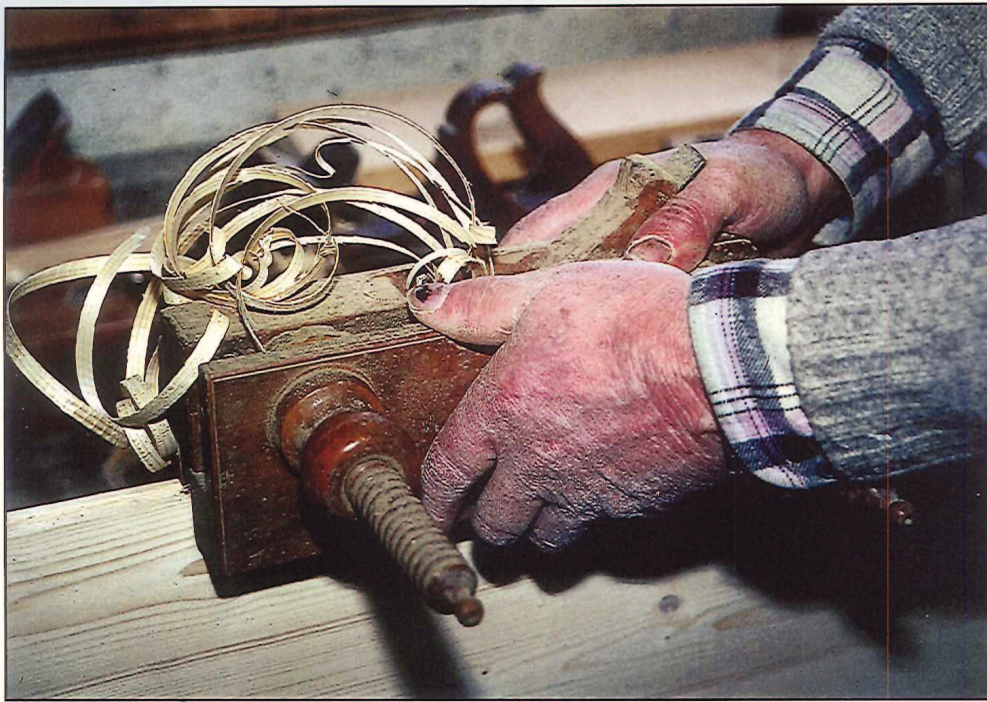
"PAÏSC" DA MUNT

Tl parch natural Fanes-Senes-Braies é da ciafè na forma particulara de insediament che ne vëgn nia lère dant sön d'atres munts. Les munts de Fanes, Senes, Fodara Vedla y Fojedöra vëgn dantadöt sfrutades sciöche pastöres por i tiers y chësc en pert bele dal 15. secul inant, sciöche an pò odëi da documënc. Deache i paur de Mareo â ciafè le dërt da se fà sö instësc stales y üties d'abitaziun sön les munts de comun é gnü a se cherié chisc ensembles de fabricac tan particulars. Les stales y les üties ân fat sö ti posc manco ërc y plü da sorëdl, nia dalunc dal'ega y olache an ciafa lëgna, mo incé ti posc plü sigüsc da lovines, da roes y dal vënt. Les costruziuns é por la majera pert de pera. Tles üties d'abitaziun ciafun deplü locai: na ciasadafüch, na stüa y n local por laurè sö le lat.

Setëmbër

2001

SAB	1	S. Verena	☾
DOM	2	S. Margarita da Leuven	☾
LÖN	3	S. Gregore L'Gran	☾
MERT	4	S. Rosalia	☾
MERC	5	S. Roswita	☾
JÖB	6	S. Magnus	☾
VËN	7	S. Regina	☾
SAB	8	Nadè de S. Maria	☾
DOM	9	S. Corbinian	☾
LÖN	10	S. Micurà da Tolent	☾
MERT	11	SS. Proteus y Iazint	☾
MERC	12	S. Inom de S. Maria	☾
JÖB	13	S. Notburga	☾
VËN	14	Esaltaziun dla S. Crusc	☾
SAB	15	S. Maria dai Set Dolurs	☾
DOM	16	S. Cornel	☾
LÖN	17	S. Robert Bellarmin	☾
MERT	18	S. Lambert	☾
MERC	19	S. Jenà	☾
JÖB	20	S. Eustachio	☾
VËN	21	S. Mateo Apostul	☾
SAB	22	S. Tomësc da Villanova	☾
DOM	23	S. Linus	☾
LÖN	24	SS. Rupert y Virgile	☾
MERT	25	S. Klaus de Flüe	☾
MERC	26	SS. Cosma y Damian	☾
JÖB	27	S. Vinzënz de Paul	☾
VËN	28	S. Wenzel	☾
SAB	29	SS. Michil, Gabriel y Rafael	☾
DOM	30	S. Iarone	☾

October 2001

LÖN	1	S. Terejia	☾
MERT	2	SS. Agnui Proteturs	☀ ☾
MERC	3	S. Ewald	☾
JÖB	4	S. Francësch d'Assisi	☾
VËN	5	S. Meinhof	☾
SAB	6	S. Bruno	☾
DOM	7	S. Maria dal Rosare	☾
LÖN	8	S. Scimun	☾
MERT	9	S. Dionise	☾
MERC	10	S. Francësch Borgia	☾ ☾
JÖB	11	S. Guntmar	☾
VËN	12	S. Max	☾
SAB	13	S. Aurelia	☾
DOM	14	S. Calist I	☾
LÖN	15	S. Terejia d'Avila	☾
MERT	16	S. Margareta Maria Alacoque	☾ ☾
MERC	17	S. Inaze d'Antiochia	☾
JÖB	18	S. Lüca Evangelist	☾
VËN	19	S. Paul dia Crusc	☾
SAB	20	S. Wendelin	☾
DOM	21	S. Ursula	☾
LÖN	22	S. Salome	☾
MERT	23	S. Jan da Capestran	☾
MERC	24	S. Antone Maria Claret	☾ ☾
JÖB	25	S. Crispin	☾
VËN	26	S. Evarist	☾
SAB	27	S. Sabina	☾
DOM	28	SS. Sciomun y Iüda Tadèo	☾
LÖN	29	S. Ermelinda	☾
MERT	30	S. Bernert	☾
MERC	31	S. Wolfgang	☾

L'ARTEJANAT

Al dédaincö é l'artejanat dlungia le turism le setur plü important tl'economia dla Val Badia. I pröms artejans ê laota da çiafê dlungia l'ega (mornas, feurs, sigac, batalana), çiodiche ai l'adorâ da menè les mascinns y i aparac desvalis. Tratan che i Gherdënes ê tl 1700-1800 conesciüs lunc y lerch por so patüic ziplé, gnô tla Val Badia dantadöt aprijades les beles casses y i draps di tescheri. Bele da canche al é gnü fat sö les prömes viles y i pröms lüsc, é le lëgn dagnora stè le material de laür plü important. La tradiziun dl laorè cun le lëgn é tres jüda inant y çiamò al dédaincö ciafunse tröpes dites da tistler y da zumpradü. Le gran svilup dl turism à plü tert fat nasce n gröm de d'atres dites da artejan. Fina dan da n per de desënes d'agn laorâ i artejans scialdi a çiasa te çianoa. Te püç agn s'à spo feter düc spostè tles zones artejanales nöies, che à albü ti ultimi agn da mostrè sö na gran espanjiun.

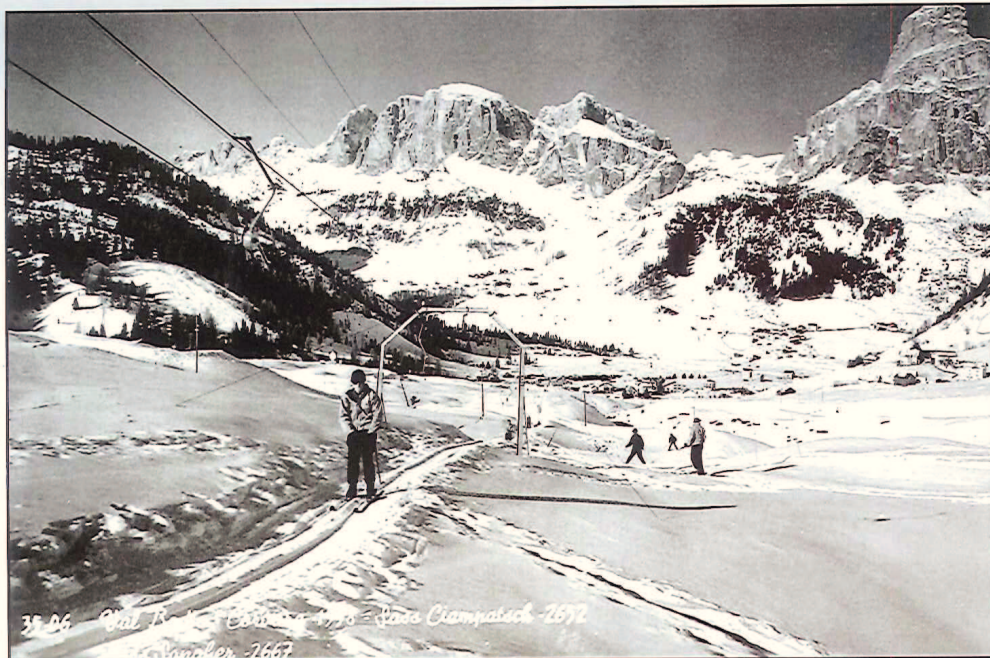
DOMÈNE MOLING - n gran artist ladin

Domène Moling, nasciù tl 1691 a La Val y mort dailò tl 1761, vègn aratè un di majeri artisć ladins. Sò ert àl imparè tl atelier di Benedetti a Mori, olache al à laorè deplü agn. Na gran pert de sües operes n'è nia da ciafè tla Val Badia, mo foradecà, sciöche p. ej. tl dom da Porsenù, a Rorèi (fistì de Netun), a Riva, a Desproch. Ara se trata por la gran pert de scultöres de lègn, ermo y avore. Döes statues de Domène Moling pon incè amiré tla dlijia de so païsc Nadè.

Novèember

2001

JÖB	1 Gnissant	☾
VÈN	2 Dé dies Armes (Animes)	☾
SAB	3 S. Hubert	☾
DOM	4 S. Carlo Borromeo	☾
LÖN	5 SS. Zacaría y Elisabeta	☾
MERT	6 S. Linert	☾
MERC	7 S. Engelbert	☾
JÖB	8 S. Gottfried	☾
VÈN	9 S. Roland	☾
SAB	10 S. Liun le Gran	☾
DOM	11 S. Martin de Tours	☾
LÖN	12 S. Ióiafat	☾
MERT	13 S. Stanislaio Costca	☾
MERC	14 S. Veneranda	☾
JÖB	15 S. Albert le Gran	☾
VÈN	16 S. Margarita d'Ungaría	☾
SAB	17 S. Florin de Vinschgau	☾
DOM	18 S. Odo	☾
LÖN	19 S. Elisabeta da Thüringen	☾
MERT	20 S. Corbinian	☾
MERC	21 Presentaziun de S. Maria	☾
JÖB	22 S. Zezilia	☾
VÈN	23 S. Clemens I	☾
SAB	24 S. Flora	☾
DOM	25 S. Caterina d'Alessandria	☾
LÖN	26 S. Linert da Portomaurizio	☾
MERT	27 S. Modest	☾
MERC	28 S. Berta	☾
JÖB	29 S. Iolanda	☾
VÈN	30 S. Andrè	☾

LE TURISM

"Im wunderbaren Land Tirol ist das Enneberger Thal [= Gadertal] wohl das wunderbarste und geheimnisvollste." (fora dal liber "Drei Sommer in Tirol" de Ludwig Steub, 1871)

Incèr la fin dl 1700 diventâ les Alpes tres deplü n oget de stüdi scientific. Ite por le 1800 ân spo metü man da apreze süa bela natöra y de ciafê tres plü vëia da jì a crëp. Bel plan se intopâ val amant dla natöra incè ite por nosta valada. I pröms foresc gnô a chirì corëc y peres de morvëia. Dedô rovâle adalerch tres deplü alpinisc y apascionâ dl paesaje alpin. Dlungia la bela contrada tirâ spo incè i bagns d'Antermëia, d'Al Plan, da La Val y da Pedraces val forest adalerch. Mo impormò dô che al é gnü daorì la strada nöia (1892) y metü sö n sorvisc postal de trasport regular, pon di che al é pié ia le svilup dl turism.

Dô la Pröma Vera metôl man le turism di schi y ciâmò dan la Pröma Vera gnôle metü en funziun a Corvara le pröm implant portamunt. Ara se tratâ de na liösa tacada te na corda d'aciâ tirada da n motor! Le sucundo conflit dl monn architâ indô ia chësc svilup, che é spo impormò indô jü inant dô le 1950 y che â portè cina incö a nosta valada tröp bëgnester.

Dezember

2001

SAB	1	S. Natalia	✠
DOM	2	S. Bibiana (1. Domënia d'Avënt)	✠
LÖN	3	S. Francësch Xaver	✠
MERT	4	S. Bërbora	✠
MERC	5	S. Iustinian	✠
JÖB	6	S. Micurâ	✠
VËN	7	S. Ambröje	☾ ☼
SAB	8	S. Mariâ Imacolada	☼
DOM	9	S. Valeria (2. Domënia d'Avënt)	☼
LÖN	10	S. Angelina	☼
MERT	11	S. Artur	☼
MERC	12	S. Hartmann	☼
JÖB	13	S. Lizia	☼
VËN	14	S. Oraze	☼ ☽
SAB	15	S. Cristina	☼
DOM	16	S. Adelheid (3. Domënia d'Avënt)	☼
LÖN	17	S. Iolanda	☼
MERT	18	S. Filipo	☼
MERC	19	S. Urban	☼
JÖB	20	S. Eugenio d'Ant.	☼
VËN	21	S. Pire Canise	☼
SAB	22	S. Franzisca	☼ ☽
DOM	23	S. Jan da Cracau (4. Domënia d'Avënt)	☼
LÖN	24	SS. Adam y Eva	☼
MERT	25	Nadè	☼
MERC	26	S. Stefo	☼
JÖB	27	S. Jan	☼
VËN	28	Dé Fantú	✠
SAB	29	S. Davide Re	✠
DOM	30	S. Felize I	☼ ☽
LÖN	31	S. Salvester	☼

Cassa Raiffeisen Val Badia

www.cassaraiiffeisenvalbadia.it